

N.F.S. Grundtvig “Den sande og den falske Oplysning”

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.17, juni 2021

Ændret i version 1.19, maj 2022

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Ændret i version 1.19, maj 2022

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1853 (SJ: 1065)

Teksten er etableret af Kim Steen Ravn

Punktkommentarer og tekstredigering er skrevet af Kim Steen Ravn, redigeret af Vanja Thaulow og Steen Tullberg

Indledning er skrevet af Kim Steen Ravn, redigeret af Vanja Thaulow og Steen Tullberg og Kirsten Vad

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning dr.phil. Jes Fabricius Møller

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

[A:8]

Den sande og den falske Oplysning.

Det er ikke alt Guld, som glimrer, det pleier vi at sige for et gammelt Ord, og man behøver ikke at leve ret længe i denne Verden, for at mærke, at det er et sandt Ord, men der ligger i dette, som i saamange af vore gode, gamle Ordsprog, endnu mere Sandhed og Vittighed, end man seer ved første Øiekast. Hvad man nemlig strax bliver vaer, det er kun, at efter det gamle Ord kan meget glimre og stikke stærkt i Øinene, ligesom Guldet, uden dog at være Guld, og at noget kan synes meget rart, skøndt det igunden ikke er en halv Skilling værdt, ja, hvad endda er værre, kan træffe til at være det allerforgiftigste, ligesom “*en forgyldt Pille*” kan ikke blot være den drøieste at faae ned, men kan være Edder og Forgift. Det ligger midlertid ligesaa vel i det gamle Ord, at der er ogsaa Guld, som *ikke* glimrer, der kan være det, som slet ikke seer ud til noget og er dog

en dyrebar Skat, saa at “Skinnet bedrager” os let fra begge Sider, baade fordi alt Glimrende er ikke Guld og fordi alt Guld er ikke glimrende.

Saaledes veed vi alle, at den *falske* Fiinhed og Sødhed er det, som allerlettest, men allerværst bedrager os, og at der under tilsyneladende Raahed og Haardhed stundom ligger megen Godhed og Kiærlighed skjult, som vi næsten altid miskiender, tit os selv til største Skade.

Hvad derimod “*Oplysning*” angaaer, da tænker de fleste Folk endnu, at den er *altid ægte*, og det er en meget farlig Indbildning, hvad enten man derved lader sig lokke til en falsk Oplysning, eller lader sig *kyse fra* den *ægte* Oplysning, thi skøndt det Sidste unægtelig er den *mindste* af to onde Ting, da man, naar galt skal være, heller maa famle i Mørke end følge Lygtemanden, saa er dog her det mindste Onde alt for stort til at vælges uden Nødvendighed, og der er slet ingen Nødvendighed i at tænke, at “*Oplysning*” skulde være en Undtagelse fra alt andet i denne Verden, saa ved den alene skulde der *ikke* være noget *bedrageligt Skin*. Tvertimod kan man ikke engang gjøre denne Paastand, uden at det maa slaae en som et Lyn, at dersom i det hele “*Skinnet*” bedrager, saa ligger der netop en falsk Oplysning til Grund for alt Bedrag, da det “*bedragelige Skin*” netop er en “*falsk Oplysning*”.

Derfra kan vi da dristig gaae ud, at det ligesaavel i Henseende til Oplysning, som i Henseende til Fiinhed og Sødhed, eller til Kiækhed og Kiærlighed, gjør en mærkelig Forskiel, om den er *ægte* eller *uægte*, sand eller falsk, da den *ægte* Oplysning er noget meget godt og den *falske* noget meget slemt, og endelig, at man fremfor alt ved Oplysning maa komme vel ihu, at “*Skinnet bedrager*,” da deraf nødvendig følger, at den Oplysning, der glimrer mest, er mindst at troe.

Naar vi nu, under denne Forudsætning, gjør os selv det vigtige Spørgsmaal, *hvorpaa* man kan kiende den *ægte* og *sande* Oplysning fra den *falske*, da kommer det aabenbar an paa, hvad det er for en “*man*” der tales om: enten det er et *Menneske* eller det er et Fæ eller et andet af de *Umælende*, thi ligesom i det hele Oplysning udkræver baade et *Lys* og *Øine*, som er skabte og skikkede til at see ved det *Lys*, saaledes er det soleklart, at *Mennesket* har i *Ordet* et eget *Lys*, som de *Umælende* fattes, og *Mennesket* maa da ogsaa forudsættes at have et *Øie*, som kan see ved dette *Lys* hvad der er skjult for alle de *Umælende*.

Heraf følger nemlig, at *Mennesket* staaer paa et meget høiere Trin end alt det *Umælende*, og kan derfor paa Timen see, han er sat i et falsk *Lys*, naar han fornedres til de *Umælende*, og at *den* saakaldte Oplysning er *falsk*, hvorved alt det *Menneskelige*, alt hvad der hæver *Mennesket* over det *Umælende*, indhyles i et uigien-
[A:10]nemtrængeligt Mørke, som da ogsaa den største Viismand har

sagt: tag du dig i Agt, at ikke *Lyset* hos dig bliver *Mørke*, thi da er Mørkheden stor!

Dette er imidlertid Tilfældet med den *glimrende* Oplysning, der endnu løftes til Skyerne, som om den forklarede alle muelige Ting, saa vi kan godt lade det staae ved sit Værd, om de Umælende, hvis de kunde tale, vilde kalde denne Oplysning ægte, da dog ligefuldt vi, som kan tale, maae kalde den aabenbar falsk, fordi den indhyller "*Menneske-Ordet*" med alt hvad der er Mennesket eiendommeligt, i et ægyptisk Mørke; thi hvad kan det nytte et Menneske, om han saae hele den døde og dyriske Verden i sit klareste Lys, naar hans egen *Sjæl* og hele *Menneske-Livet* derved ikke blot sættes i Skygge, men taber sig i det yderste Mørke, hvor der er Graad og Tænders Gnidsel! Eller hvordan kan dog et *Menneske* uden grov Selv-Modsigelse kalde det en *menneskelig Oplysning*, som kun vil gjøre ham klog og klar paa det Dødes og det Umælendes indbyrdes Forhold og hans Lighed med dem, men formørker med Flid Menneskets Forhold til sig selv, til hele *sit Liv*, til *sit Ord*, og til den *Aand*, til den *Livs-Kraft*, som har frembragt baade Mennesket og Ordet, og kan umuelig være enten mindre eller mørkere, maa nødvendig være baade større og klarere end begge? Eller hvorledes kan endelig *Mennesket* undgaae at gjøre sig selv til en vitterlig Løgner, naar han ikke kan nægte, at det er Menneske-Bevidstheden og Menneske-Ordet, der ene sætter ham istand til, hvad de Umælende godt bare sig for, at prøve paa en Forklaring baade af Himmel og Jord, baade af det verdslig Synlige og Usynlige, men nægter dog haardnakket, at Mennesket ved sin Bevidsthed og ved sit Ord hører til en høiere, aandelig Kreds, om hvis Virkelighed og Kræfter Menneskets egen Bevidsthed og det for alle Kroppe usynlige og for alle Hænder ufattelige men ligefuldt virkelige og mægtige *Ord* er fuldgyldige Vidnesbyrd!

Imedens det derfor er klart nok for os alle, at Oplysnings-Timen er kommet, efter det gamle Spaadoms-Ord: gjør dig rede, bliv oplyst! thi dit Lys er tilstæde! saa tegner det jo til, at den ægte Oplysning kun vil komme til at udbrede sin Velsignelse i en forholdsviis snever Kreds, som det ogsaa lød i Spaadommen: Mørket skal skjule Jorden og Mulmet Hedningerne, men hos dig skal Herren aabenbares og hans Herlighed overstraale dig; thi det er jo ikke meget rimeligt, at man i den store Verden, hvor man igunden altid foretrækker det *glimrende Skin* for den sande Virkelighed, dog vil foretrække den ægte menneskelige | **[A:11]**Oplysning, der slet ikke kan glimre i Verdens Øine, fordi den udleder alt det Synlige, som det Timelige, fra det Usynlige, som det Evige, og skatter alt derefter; men dels er dog den glimrende Oplysnings Falskhed og Fordærvelighed nu saa klar, at man selv i den store Verden maa blive tvivlraadig, og dels tør jeg haabe, at dog i *Danmark* og hele vort *Høinorden* Menneske-Følelsen vil være saa

stærk, og Menneske-Bevidstheden snart blive saa klar, at man hverken kan undvære al Oplysning, eller længer kan hylde en *saakaldt* Oplysning, der formørker og naar den faaer Raaderum, ødelægger alt Menneskeligt, bestrider og forhaaner med *Menneske-Hjertet* alt hvad der er vort Hjerte kiært og dyrebart, og aabner os til Trøst kun Tomhedens gabende, bundløse Afgrund, det *Ginnunggab*, der var vore Stamfædres Gru fra Arildstid.

Hvad der nu især giver mig Haab om, at i det mindste i vort Norden vil man snart lære at skielne mellem den ægte og den falske Oplysning, og da, trods Glimmeren, hade og foragte den falske, og, trods Mangelen paa Glimmer, elske og hylde den ægte Oplysning, det er den *Nordiske* Kvindes, *Dannekvindens*, herlige Art, og *Nordboens*, Dannemandens, kiærlige Betragtning af Kvinden, af Børnene, af Huuslivet og den huuslige Lykke i det hele, thi medens den ægte, menneskelige Oplysning kundgjør sin Sandhed saavel som sin Ønskelighed, ved at stille *Kvinden*, som den menneskelige *Livs-Moder*, og det lykkelige Huusliv mellem menneskelige Forældre, Børn og Sødskende, i deres rette, yndige Lys, saa kan vi alle vide og saa vil selv de Vankundigste iblandt os snart lære, at den glimrende men grundfalske Oplysning fører til den allermørkeste og mest fortvivlede Betragtning af *Kvinden*, af Blodets Baand, og af alle Menneskets hjertelige Livs-Forhold, som Levninger af Dyriskheden, det oplyste Fornuft-Væsen uværdige, saa den glimrende, men grundfalske Oplysning ligner en hjerteløs Tyran, der raser frem med Ild og Sværd, og raaber med Skogger-Latter: *foran* mig et *Paradis* og *bag* mig en *Ørk!* medens den uanseelige men ægte Oplysning svæver over Jorden som en Barne-Engel, og synger saa liflig: *Ørken* foran mig, men efter mig *Paradiset!* at Jorden virkelig oplomstrer og alle Fugle fryde sig derved.

Lad da Dyr eller Trolde i menneskelig Skikkelse bryste sig med den glimrende Oplysning, at *Menneske-Aanden* er kun en Trækvind, der i latterlig Indbildskhed har forgudet sig selv, og at *Menneske-Ordet* er kun en Lyd [A:12] af samme Slags som Hestens Vrinsken og Æselets Skryden, og at *Menneske-Hjertet*, med alle sine kiærlige og moderlige Følelser, og med de dybe, livsalige Indtryk af Menneske-Ordet, er af samme Deig som Katte- og Abekatte-Hjertet, og har kun af en naragtig Følsomhed drømt sig ind i et umueligt Paradis; mens den iskolde, hjertelig magtesløse og fortvivlede *Forstand* paa det Døde skal være det eneste Fornuftige og Guddommelige baade i Himlen og paa Jorden! Alle Dannemænd og Dannekvinder kan dog føle paa sig, at det er lutter Løgn, og der behøves til Lykke kun nogenlunde sund Menneske-Forstand til at indsee, at Menneske-Følelsen heri har fuldkommen Ret, thi hvem der paastaaer, at *Menneske-Ordet* er og kan og beviser slet ingen Ting, og vil dog selv bevise det med Menneske-Ordet, han giendriver aabenbar sig selv, og ham slaer Menneske-Forstanden

saa eftertrykkelig paa Munden, at han aldrig meer kan lukke sin Mund op i Mandevids Nærværelse, uden at blive til Latter.

Dette, at den glimrende, men grundfalske Oplysning, der paa een Gang vil gjøre Mennesket til en *Gud* for sig selv og til et Fæ for al Verden, paa een Gang fornægte al Aand og evig Sandhed og dog udgive sig selv for en almægtig Aand og evig Sandhed, at denne glimrende Oplysning er ligesaa vidløs og meningsløs, som den er aandløs og hierteløs, ligesaa uforsvarlig som umenneskelig og ugudelig, det maa da, hvor der er Gnist af *Sandheds-Kiærlighed* tilbage, snart blive soleklart, om ikke for de Lærde, saa dog for de Læge, om ikke for de Vise, saa dog for de Vankundige i denne Verden, og det er et af Kiendemærkerne paa den ægte *menneskelige* Oplysning, at den nedbryder kun for at opbygge, saa den paa een Gang, *med* Menneske-Livet, som en *unægtelig* Sandhed, beviser den *umenneskelige* Oplysnings Falskhed, og i Menneske-Livet, som en *urokkelig* Kiendsgierning, viser os den faste Grundvold, hvorpaa al ægte, menneskelig Oplysning hviler, og den usvigelige Prøvesteen for alle vore Formodninger eller muelige Aabenbaringer om Menneske-Livets Ophav, dets Grund-Forhold saavel til det *Usynlige* som til det *Synlige*: til *Ordets* og *Tankernes* saavelsom til *Haandens* og *Handlingens* Verden, og dette forunderlig blandede Livs Hjælpekilder, Maal og Øiemed.

Det lader sig nu ogsaa let indsee, at naar vi begynder med det *Menneske-Liv*, vi selv er os bevidste, og henfører alle vore indvortes og udvortes Erfaringer dertil, da er vi paa den eneste rette Vei til en vel slet ikke glimrende, **[A:13]**men ægte Oplysning om alt hvad der ligger os Magt paa, enten i Henseende til det *Timelige* eller til det *Evige*, thi alt hvad vi da erkender for en ligesaa urokkelig *Kiendsgierning*, som Menneske-Livet selv, det bliver vi ligesaa visse paa, som at vi selv er til, og slutter os med usvigelig Sikkerhed fra den os velbekiendte *Virkning* saavel til den ellers ubekiendte, som til den os desuden bekiendte *Aarsag*.

Herved, vil man let see, udelukkes slet ingen Kreds af menneskelige Livs-Ytringer og Livs-Erfaringer, men skielnes kun med Rette mellem de *to Hoved-Kredse*, hvori de menneskelige Livs-Ytringer er saa aabenbar og giennemgribende forskellige, at Livs-Erfaringerne i dem ei uden yderste Forvirring lade sig forvexle eller sammenblande. Den ene Hoved-Kreds er nemlig, som vi alle veed, det *synlige* og den anden det *usynlige* Menneskes Erfarings-Kreds, og det er aabenbar lige uforsvarligt og lige latterligt, enten man indbilder sig, at Tanken følger Tyngdens, eller at Tyngden følger Tankens Exempel, at Menneske-Hjertet følger Hurtig-Pressens eller at Hurtig-Pressen følger Menneske-Hjertets Bevægelser!

Her kan nu ikke være Pladsen til en udførlig Fremstilling af den ægte Oplysnings vigtige og daglig klarere Sag, men jeg vil prøve paa at give et Overblik deraf i en *Lignelse*, som jeg tænker, under visse

Betingelser, kan ligesom forklare sig selv.

Der var engang en Mand, som hedd *Mandehoved*, og han havde saa gode Øine, at han kunde omtrent see hvad der var baade i Folk og Fæ, i Havet og de høie Bjerge, og han vidste Navn paa alting og hvad det havde at betyde, og han vidste Vei al Verden rundt; men han havde ingen Stadighed paa sig og ingen ret Fornøielse af alt hvad han saae og vidste, førend han traf paa en Kvinde, som hedd *Guldhjerte* og svarede dertil, hende fattede han Godhed for og hun for ham, og de giftede dem sammen og havde stor Glæde af hinanden, og deres første Barn var en *Datter*, som de kaldte *Guldmund*, som var et sandt Vidunder for sin livsalige *Tales* Skyld, thi al hendes *Faders* Kundskab og Vidskab var i hendes Mund, men var smeltet sammen i hjertelig Varme med hendes *Moders* Ydmyghed og Yndighed, saa man vidste ikke, hvad det egentlig var, der gjorde hendes Tale saa uimodstaaelig henrivende.

Guldmund døde imidlertid, da hun omtrent var tolv Aar gammel, og mens hendes eneste *Broder Guldhaand* endnu laae i Vuggen, saa det var kun Systerens [[A:14]]himmelske Stemme, naar hun sad og sang for hans Vugge, der havde gjort et meget dunkelt men ligesaa dybt Indtryk paa ham.

Guldhaand var en deilig Dreng, vittig og letnem, modig og dristig, og naar hans Moder fortalte ham, hvad der var sunget for hans Vugge, da drømde han sig op over alle Stjerner, og da hans Fader havde givet ham en Guldpen og lært ham at skrive Bogstaver, da skrev han ikke blot Vuggesangen, men alt hvad hans Moder fortalte ham, *Guldmund* havde sagt, omhyggelig op; men saa kom han i Lag med andre Dreng, og især med en meget slem Dreng, som hedd *Jernhaand*, som gjorde Nar ad ham, fordi han skrev op hvad kun var Kiælling-Snak, istedenfor at skrive ud af sit *eget Hoved* alt hvad der faldt ham ind og morede ham, og *Jernhaand* skoggerloe, hvergang *Guldhaand* talde med Ærbødighed om sin *Fader* og med Kiærlighed om sin *Moder*, og *Jernhaand* sagde: min Fader siger, at min *Moder* er et *Fæ* og prygler hende hver Morgen, og saa hjælper jeg ham, og min Moder siger, at min *Fader* er en *Nar* og peger Fingre ad ham, naar han vender Ryggen til, og saa gjør jeg det med. I dette slette Selskab blev *Guldhaand* saa fordærvet, at han brød sig hverken om Fader eller Moder, rev alt hvad han havde skrevet op af sin Systers Ord itu og smed det paa Ilden, og begyndte at føre et ryggesløst Levnet, saa begge hans Forældre døde af Sorg over ham.

Den Aften, da *Mandehoved* og *Guldhjerte* var begravede, sad *Guldhaand* endnu i hele sin Vantro og Indbildskhed og skrev paa et Stykke Papir: nu veed jeg da af Erfaring, at "*Fader*" og "*Moder*" er kun et *Mundsveir*, men jeg er min egen Herre, og jeg er meget visere end Kong *Salomon*, og denne *Guldpen* er mit Kongespir, som baade Himmel og Jord maa bøie sig for; men med eet hørte han en

Stemme tætved Siden af sig, og det var *Guldmunds* Stemme, som han aldrig havde kunnet glemme, og hun sang den Vuggesang for ham, som han vel tænkte at have glemt, men gienkiendte dog fra først til sidst, og som rørde ham saa dybt, at han maatte udbryde: nei, nu har jeg erfaret, at Ordet, som jeg med Spot kaldte kun et *Mundsveir*, og som intet Øie kan see og ingen Haand kan fatte: *Ordet i sin Kraft*, det er dog det *Mægtigste* paa Jorden, og mod det er jeg kun en Orm. Og fra det Øieblik af blev *Guldhaand* et ganske andet Menneske.